C/2024/6878

28.11.2024

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse

En retfærdig omstilling for at sikre en bæredygtig fremtid for EU's landbrugsfødevaresystemer

(initiativudtalelse)

(C/2024/6878)

Ordfører: **Kerli ATS**

Medordfører: **Florian MARIN**

Rådgiver	Tomaso FERRANDO (for ordføreren)
Plenarforsamlingens beslutning	18.1.2024
Retsgrundlag	Forretningsordenens artikel 52, stk. 2
Kompetence	Sektionen for Landbrug, Udvikling af Landdistrikterne og Miljø
Vedtaget i sektionen	3.9.2024
Vedtaget på plenarforsamlingen	19.9.2024
Plenarforsamling nr.	590
Resultat af afstemningen (for/imod/hverken for eller imod)	136/0/9

1. Konklusioner og anbefalinger

1.1. EØSU mener, at man i forbindelse med en retfærdig omstilling af landbrugsfødevaresystemerne skal behandle de sociale, miljømæssige og økonomiske aspekter på en sammenhængende måde ved hjælp af en helhedsorienteret, koordineret og integreret tilgang. En retfærdig omstilling bør bygge på principperne om fordelingsmæssig retfærdighed, anerkendelse, inddragelse, miljø- og klimaambitioner, menneskerettigheder samt princippet om »ikke at lade nogen i stikken«.

1.2. Efter EØSU's opfattelse er der behov for integrerede offentlige politikker for at sikre, at alle interessenter, herunder mindre landbrugere, fiskere og ansatte i fødevaresektoren, sættes i centrum for den retfærdige omstilling. Principperne om social og økologisk retfærdighed skal være retningsgivende for udviklingen af bæredygtige fødevaresystemer, sikre en retfærdig fordeling af omkostninger, ressourcer og fordele samt understøtte retten til fødevarer og ernæring.

1.3. EØSU foreslår, at princippet om deltagelsesbaseret retfærdighed integreres på en tværgående måde i den retfærdige omstilling af landbrugsfødevaresystemerne. En sådan integration bør sikre afbalancerede informations- og høringsprocesser, der tager hensyn til virkeligheden for sårbare aktører hele vejen gennem landbrugsfødevarekæderne, samt lægge vægt på tilstedeværelsen af oplysninger, gennemsigtighed, uddannelse, omskoling og opkvalificering og sigte mod at opbygge kapacitet på alle niveauer i fødevaresystemerne og for alle aktører.

1.4. EØSU mener, at den retfærdige omstilling bør omfatte beskyttelse af, respekt for og opfyldelse af alle arbejdstagerrettigheder, bl.a. ved at styrke og støtte mekanismer vedrørende social konditionalitet som f.eks. den, der er en del af den fælles landbrugspolitik, men også ved at sikre, at landbrugerne kan skabe sig en indkomst, de kan leve af, så de også kan sikre deres ansatte en tilstrækkelig indkomst.

1.5. For at tackle det akutte behov for en strukturel omstilling af EU's fødevaresystemer anbefaler EØSU følgende:

— at der vedtages en systemisk tilgang til EU's lovgivning om fødevaresystemerne og forvaltningen deraf, som rækker ud over landbrugsproduktionen og overholder de principper om retfærdighed, der drøftes nedenfor

— at man arbejder hen imod indførelse af indkomster og lønninger, der sikrer et eksistensminimum i hele EU samt i fødevarekæder uden for EU, som bidrager med fødevarer til EU, samt at man bestræber sig på i forståelse med de nationale og regionale myndigheder i medlemsstaterne at fremme former for økonomisk støtte og prisstabilisering, som sikrer borgere og forbrugere tilgængelighed og retten til mad

— at man gennemfører politikker, der letter adgangen til jord for nye generationer af landbrugere og mindre producenter, vender koncentrationen af jordbesiddelser ved at fremme en retfærdig jordfordeling samt tilpasser jordpolitikkerne til FAO's frivillige retningslinjer for jordbesiddelser ([1])

— at man gør noget ved ulighederne inden for den fælles landbrugspolitik, hvilket vil være afgørende for at sikre en retfærdig omstilling, og sikrer, at alle medlemsstater modtager rimelig støtte for at skabe lige vilkår i EU's landbrugssektor

— at der indføres regler for at begrænse spekulation og finansialisering i fødevaresystemerne, at gennemsigtigheden fremmes på fødevaremarkederne, og at der oprettes finansielle instrumenter til støtte for bæredygtige metoder igennem hele fødevaresystemet

— at der investeres i forskning i og udvikling af bæredygtige metoder og teknologier, samtidig med at man anerkender konsekvenserne med hensyn til udbredelse og anerkendelse af mangeårige former for produktion, distribution og forbrug, og at man fremmer innovation i praksis og sørger for uddannelse og ressourcer til landbrugere og erhvervsdrivende og ansatte i fødevaresektoren med henblik på at støtte indførelsen af bæredygtig praksis

— at der indføres mere ambitiøse, obligatoriske standarder for bæredygtige og retfærdige fødevareindkøb, og at EU's offentlige indkøb og fødevareprogrammer anvendes som redskaber til at støtte den retfærdige omstilling til socialt, økonomisk og miljømæssigt bæredygtige fødevaresystemer

— at man anerkender betydningen af reproduktivt arbejde og omsorgsarbejde i hele fødevaresystemet og kvinders og unges centrale rolle i nuværende og fremtidige landbrugsfødevaresystemer

— at man støtter landbrugsmetoder, der fremmer biodiversitet og bevarelse af naturressourcer, og gennemfører politikker, der tilskynder til integration af økosystemtjenester i landbrugsfødevaresystemerne

— at der oprettes en fond for retfærdig omstilling i landbrugsfødevaresektoren til støtte for små og mellemstore landbrugsfødevarevirksomheder samt et observatorium for retfærdig omstilling af EU's fødevaresystemer som en del af forslaget om oprettelse af et observatorium for retfærdig omstilling ([2]).

— at der integreres et globalt perspektiv i EU's retfærdige omstilling af landbrugsfødevaresystemerne, der afstemmer lokale, regionale, internationale og globale styringsforpligtelser med menneskerettigheder, miljø- og klimamål samt principperne om retfærdighed og bæredygtighed i de globale fødevaresystemer

— at der udarbejdes oplysningskampagner for at fremme forbruget af lokale, sunde og bæredygtigt producerede fødevarer og indføres undervisning i skolerne om betydningen af bæredygtige fødevaresystemer og sunde kostvaner.

([1]) https://www.fao.org/tenure/voluntary-guidelines/en/.

([2]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om fremme af EU's politiske ramme for retfærdig omstilling: Hvilke foranstaltninger er nødvendige? (EUT C, C/2024/1576 af 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

2. **Behovet for en helhedsorienteret og retfærdig omstilling af EU's landbrugsfødevaresystemer**

2.1. EU's fødevaresystemer står i skæringsfeltet mellem de mange udfordringer, som Unionen står over for. Tab af job som følge af ændrede produktionsmønstre og -steder, forarmelse af familier, hyperinflation, omfordeling af offentlige udgifter ([3]) fra sociale tjenester til militær og forsvar ([4]), væksten i ikkeoverførbare sygdomme, som er forbundet med lavere priser på usund kost ([5]), klimaforandringer og ekstreme vejrfænomener, overgangen til lavemissionsøkonomier ([6]) og tab af biodiversitet er blot nogle af de sociale, miljømæssige og økonomiske udfordringer, som har snitflader med fødevaresystemerne og i nogle tilfælde er direkte knyttet til måden, hvorpå de fungerer og er strukturerede.

2.2. Selv om EU's fødevareforsyningskæde har udvist betydelig modstandsdygtighed og opretholdt adgangen til fødevarer i hele regionen, selv under udfordrende forhold såsom covid-19-pandemien, råvare- og energipriskrisen, de geopolitiske spændinger og klimakriserne, har disse begivenheder også sat fokus på betydelige sårbarheder.

2.3. Udvalget glæder sig over de igangværende bestræbelser på at inddrage hensyn til fødevaresystemerne i både europæiske og globale drøftelser og understreger betydningen af et helhedssyn på mennesker, dyr og økosystemer. EØSU noterer sig imidlertid, at lovgivningsprocessen i forbindelse med rammeloven om bæredygtige fødevaresystemer ([7]) er afbrudt, og opfordrer den kommende Kommission til at genoptage debatten i tråd med de principper, der drøftes i denne udtalelse.

2.4. EØSU anerkender desuden behovet for en hurtig og strukturel omstilling af EU's landbrugs- og fødevaresystemer, som går ud over, hvad der i øjeblikket gøres, og som er i overensstemmelse med de internationale og europæiske forpligtelser, for så vidt angår miljøet, klimaet og den sociale kontrakt. EØSU foreslår, at man gøder jorden for landbrugsfødevaresystemer i EU, der opererer inden for klodens og de sociale begrænsninger ([8]), og som kan skabe resultater for mennesker, kloden og fremtidige generationer.

2.5. EØSU anerkender, at landbrugere, fiskere, ansatte i fødevaresektoren og SMV'er udgør rygraden i EU's fødevaresystemer, og at de ofte befinder sig i udfordrende situationer på grund af den stigende ulighed i deres sektorer ([9]), den måde, hvorpå offentlige politikker har en tendens til at have regressive virkninger, der rammer mindre aktører mest, og på grund af de lave priser og den globale konkurrence, som har øget skrøbeligheden, frygten og vreden. I landbrugssektoren har dette ført til øgede mentale sundhedsudfordringer i forskellige landdistrikter i EU, og flere undersøgelser understreger det akutte behov for omfattende støtte til mental sundhed ([10]).

2.6. Den retfærdige omstilling bør derfor forankres i beskyttelse af, respekt for og opfyldelse af alle arbejdstagerrettigheder. Dette omfatter styrkelse og forbedring af mekanismerne for social konditionalitet som f.eks. den, der er en del af den fælles landbrugspolitik, og støtte til medlemsstaternes gennemførelse heraf. Desuden er det afgørende, at landbrugerne får rimelig betaling for deres produkter, hvilket så til gengæld sætter dem i stand til at betale deres arbejdstagere en rimelig løn. Desuden skal migrationspolitikker og -bestemmelser udformes på en sådan måde, at kriminelle organisationer forhindres i at udnytte mennesker, og så det sikres, at producenterne ikke reducerer produktionsomkostningerne på bekostning af arbejdstagernes rettigheder ([11]).

([3]) https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eurogroup-says-new-fiscal-rules-will-require-public-spending-cuts/.
([4]) https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment.
([5]) Orhan R., Paric M. og Czabanowska K.: Lessons Learnt from the EU Response to NCDs: A Content Analysis on Building Resilient Post-COVID Health Systems.Healthcare (Basel) 2021.
([6]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse — Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet, Rådet, Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg og Regionsudvalget Sikring af vores fremtid — Europas klimamål for 2040 og vej til klimaneutralitet senest i 2050 i et bæredygtigt, retfærdigt og velstående samfund (COM(2024) 63 final) (EUT C, C/2024/4667 af 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4667/oj).
([7]) https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD%2023-24/file-sustainable-eu-food-system.
([8]) Raworth, R., *Doughnut Economics.*
([9]) Thomas Piketty, Les paysans apparaissent comme la plus inégale des professions en France actuellement, Le Monde (Thomas Piketty: Landbruget ser ud til at være det mest ulige erhverv i Frankrig i øjeblikket, Le Monde).
([10]) EU's netværk for den fælles landbrugspolitik, tematisk gruppe om støtte til landbrugeres og landbrugssamfunds mentale sundhed.
([11]) Human suffering in Italy's Agricultural Value Chain s. 3-4, 2018.

2.7. EØSU påpeger desuden, at en vision for en bæredygtig fremtid systematisk skal se på fødevaresystemerne i deres helhed, den måde, hvorpå de er opbygget socialt, miljømæssigt og økonomisk, samt på deres konsekvenser. Integrerede offentlige politikker og tværsektorielle interventioner bør derfor sikre, at landbrugere, fiskere, ansatte i fødevaresektoren og SMV'er står i centrum, og at de altid integreres i de bredere fødevaresystemer, som de er en del af, sammen med andre kommercielle aktører, forbrugere, dyr og økologiske processer.

2.8. EØSU mener, at det er afgørende at opstille klare retningslinjer, der kan støtte alle aktører i fødevaresystemerne, politiske beslutningstagere og civilsamfundsorganisationer i opbygningen af en bæredygtig fremtid for EU's landbrugsfødevaresystemer. Udvalget anerkender betydningen af at udstikke en særskilt køreplan for en retfærdig omstilling af EU's landbrugsfødevaresystemer, som er inspireret af principperne om social og økologisk retfærdighed og bygger på de begreber og forpligtelser, der er nedfældet i den internationale menneskerettighedslovgivning og EU's charter om grundlæggende rettigheder ([12]).

2.9. En køreplan for den retfærdige omstilling kræver, at de politiske beslutningstagere behandler de sociale og miljømæssige aspekter i deres rette sammenhæng, at de vedtager sammenhængende politikker på tværs af alle politikområder, og at de tager fat på strukturelle problemer, som kan hindre konsolideringen af bæredygtige fødevaresystemer.

2.10. EØSU mener, at en helhedsorienteret, koordineret og integreret politisk tilgang til en retfærdig omstilling af EU's landbrugsfødevaresystemer bør baseres på principperne om fordeling, anerkendelse, inddragelse, miljø- og klimaambitioner, kosmopolitisk retfærdighed, demografiske udfordringer (som f.eks. en aldrende befolkning og mangel på arbejdskraft), sammenhæng og menneskerettigheder, navnlig retten til fødevarer og ernæring.

3. **Fordelingsmæssig retfærdighed**

3.1. EØSU mener, at anvendelsen af princippet om fordelingsmæssig retfærdighed i forbindelse med omstillingen i landbrugsfødevaresektoren indebærer, at man indfører offentlige politikker og foranstaltninger, der afhjælper nuværende og fremtidige uligheder i fødevaresystemerne og samtidig styrker arbejdstagerrettighederne, sikrer sunde og tilgængelige fødevarer for alle, øger aktørernes innovations- og konkurrenceevne samt fremmer dyrevelfærd. Kernen i dette princip er at anerkende, at omstillingen uundgåeligt vil kræve ressourcer, men at disse bør skaffes ved at gennemføre progressive foranstaltninger, og at de omkostninger og fordele, der følger af fremtidige politikker og politiske beslutninger, bør fordeles ligeligt.

3.2. EØSU anerkender betydningen af, at EU leder medlemsstaterne i forbindelse med gennemførelsen af passende politikker, der kan vende den intensiverede koncentration af jordbesiddelser ([13]), og som giver nye generationer af landbrugere og mindre producenter adgang til jord. EØSU støtter Europa-Parlamentet, der i en betænkning på eget initiativ fra 2017 bekræftede den grundlæggende ret til adgang til jord og slog til lyd for, at de europæiske jordpolitikker bringes i overensstemmelse med de frivillige retningslinjer for ansvarlig forvaltning af jordbesiddelser som skitseret af Komitéen for Verdens Fødevaresikkerhed.

3.3. Den offentlige støtte skal gå hånd i hånd med anerkendelsen af, at der er ressourcer til rådighed i EU's fødevaresystemer, men at de er ulige og ujævnt fordelt. Gennem kontrol og finansiel ekstraktion ([14]) har multinationale fødevarevirksomheder og den globale finanssektor stor indflydelse på forsyningskæderne hele vejen fra jord til bord, idet de leder betydelige fortjenester væk fra primærproducenter og arbejdstagere i hele kæden og fremmer fødevaresystemer, der prioriterer finansielle afkast frem for respekt for såvel klodens som menneskers begrænsninger. Dette efterlader små og mellemstore landbrugere og ansatte i fødevaresektoren med et minimalt udbytte, men har også betydning for priserne og forværrer problemet med fødevaretilgængelighed, navnlig blandt de mennesker, der udgør hjørnestenene i EU's fødevaresystemer ([15]).

([12]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om fremme af EU's politiske ramme for retfærdig omstilling: Hvilke foranstaltninger er nødvendige? (EUT C, C/2024/1576 af 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj), Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om omstillingen til en mere bæredygtig europæisk fremtid — en strategi frem til 2050 (EUT C 81 af 2.3.2018, s. 44) og Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om, at ingen skal lades i stikken ved gennemførelsen af 2030-dagsordenen for bæredygtig udvikling (EUT C 47 af 11.2.2020, s. 30).

([13]) Ifølge Eurostat er koncentrationen af jordbesiddelser i EU under forandring, idet antallet af bedrifter i EU faldt med ca. 37 % i den relativt korte periode mellem 2005 og 2020. Dette svarede til et tab på 5,3 millioner bedrifter i alle medlemsstaterne, hvoraf langt størstedelen (ca. 87 %) var små bedrifter af en størrelse på under 5 ha.

([14]) Privatisering af den værdi, der produceres i fødevaresektoren.

([15]) En del af den retfærdige omstilling bør gå ud på at skabe større gennemsigtighed og tilvejebringe flere oplysninger med hensyn til EU's fødevaresystemers struktur. Et dokument fra OECD fra 2021 med titlen »Concentration and market power in the food chain« anvender Kommissionens undersøgelse fra 2014, »Bekæmpelse af illoyal handelspraksis i business-til-business-fødevareforsyningskæden«, COM(2014) 472 final.

3.4. EØSU opfordrer EU-institutionerne og medlemsstaterne til at tage principperne om fordelingsmæssig retfærdighed til sig for først og fremmest at modvirke spekulation og finansialisering, som er nogle af de vigtigste måder, hvorpå der trækkes ressourcer ud af fødevaresystemerne til skade for forbrugerne, producenterne, arbejdstagerne og den miljømæssige bæredygtighed ([16]). EU og medlemsstaterne bør finde en løsning for at håndtere spekulative praksisser vedrørende fødevarer og andre former for finansialiserings- og investeringspraksisser, der gennemføres af EU-aktører, og som ikke er forenelige med EU's principper, menneskerettighederne og EU's og medlemsstaternes internationale forpligtelser. Desuden bør EU styrke og fremme initiativer vedrørende direkte markedsadgang såsom støtte til landbrugskooperativer og direkte salg til forbrugerne for at hjælpe landbrugerne med at opnå en indkomst, de kan leve af ([17]), og reducere omkostningerne ved mellemled.

3.5. EØSU mener, at det er afgørende at gøre noget ved ulighederne inden for den fælles landbrugspolitik for at sikre en retfærdig omstilling. Det er vigtigt at sørge for, at alle medlemsstater modtager rimelig støtte for at sikre lige vilkår i EU's landbrugssektor.

3.6. Der skal sættes fokus på de høje koncentrationsniveauer i EU's fødevaresystemer, som medfører ulige forhandlingspositioner og en ulige fordeling af ressourcerne. Risikoen er, at politiske beslutninger såsom de nye retningslinjer for horisontale aftaler kan komme til at fremme koordinering mellem oligopolistiske virksomheder frem for at imødegå de nuværende koncentrationsproblemer. Koncentrationen når det gælder rå- og hjælpestoffer i landbruget, genmateriale, jord, forarbejdning og distribution bør være en prioritet for Kommissionen.

3.7. Eksempelvis domineres det globale gødningsmarked med en værdi på 200 mia. USD af nogle få virksomheder, der kontrollerer over 30 % af produktionen af kvælstofgødning. Deres markedsstyrke giver dem mulighed for at påvirke priserne og øge fortjenesten ved at vælte de stigende omkostninger over på forbrugerne. Uden for Europa brugte G20-landene i 2021 og 2022 21,8 mia. USD mere på import af gødning end i 2020, mens de førende gødningsvirksomheder forventes at opnå en fortjeneste tæt på 84 mia. USD inden for samme periode ([18]). Dette scenario understreger ligesom koncentrationen inden for frø og landbrugsteknologier, det akutte behov for, at EU's offentlige politikker mindsker landbrugernes afhængighed af disse input og tilvejebringer tilstrækkelig offentlig økonomisk støtte til at skifte til mere bæredygtige produktionsformer ([19]).

EU-institutionerne har længe erkendt, at magtkoncentrationen mellem jord og bord spiller en rolle i den ulige fordeling af den økonomiske værdi, der produceres inden for fødevaresystemerne, og i marginaliseringen af primærproducenter ([20]). Ifølge Kommissionen er over 95 % af aktørerne i fødevareindustrien og detailsektoren mikrovirksomheder eller små virksomheder, mens markedet domineres af et lille antal store virksomheder, der agerer som købere ([21]). En mere detaljeret undersøgelse fra 2021 foretaget af Kommissionens Fælles Forskningscenter om markedsstyrke inden for fødevareindustrien i udvalgte medlemsstater ([22]) betoner det modsætningsfyldte forhold, at fremstillings-, engros- og detailsektoren domineres af mindre virksomheder, når man ser på antallet af virksomheder, mens alle tre sektorer domineres af store virksomheder, når man ser på den samlede omsætning ([23]). Ifølge EU-dokumenter og bidrag fra EØSU's afdelinger bør man være særligt opmærksom på fremstillings- og engrossektoren i betragtning af den høje koncentration i disse sektorer. Dette kan have konsekvenser for hele fødevarekæden og fordelingen af indtægter og muligheder, da virksomheder, som misbruger deres dominerende stilling på markedet, kan påvirke ikke alene prisen på og mængden af de handlede varer, men også forskellige aspekter af vilkårene for de kontraktuelle forhold, de indgår i.

([16]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »fødevarepriskrisen: Indvirkningen af spekulation og konkrete forslag til handling som følge af krigen i Ukraine« (EUT C 100 af 16.3 2023, s. 51).

([17]) https://www.weforum.org/agenda/2024/04/ilo-living-wage-explained/.

([18]) Institute for Agriculture and Trade Policy: Fertiliser Crisis Cost G20 Almost USD 22 Billion While Fertiliser Companies Set to Make a $84 Billion in Profits.

([19]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »fødevaresikkerhed og bæredygtige fødevaresystemer« (EUT C 194 af 12.5.2022, s. 72).

([20]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »fødevaresikkerhed og bæredygtige fødevaresystemer« (EUT C 194 af 12.5 2022, s. 72).

([21]) Kommissionen, Rapport fra Kommissionen om gennemførelsen af EU's regler til bekæmpelse af urimelig handelspraksis i fødevareforsyningskæden, 23. april 2024, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024DC0176.

([22]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen og Pavel Ciaian, »Market Power in Food Industry in Selected Member States«, Den Europæiske Union: JRC, 2021.

([23]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen og Pavel Ciaian, »Market Power in Food Industry in Selected Member States«, Den Europæiske Union: JRC, 2021.

3.8. Fordelingsmæssig retfærdighed ville betyde, at omkostningerne ved omstillingen afholdes af dem, der har opnået de største fordele, og som har flest ressourcer. I lighed med energisektoren bør den retfærdige fødevareomstilling i landbrugs-fødevaresystemerne støttes af en offentlig fond, der imidlertid bør finansieres af skatter, som opkræves på ekstra overskud fra salg af fødevarer, spekulative praksisser og kompensation for sociale og miljømæssige eksterne virkninger ([24]). Denne skal være målrettet små og mellemstore landbrugere, støtte produktions- og distributionskapaciteten, udveksling af landbrugeres viden og innovation, støtte passende og anstændige arbejdsvilkår og social beskyttelse samt bidrage til at opfylde EU's miljø- og klimamål.

3.9. Bekæmpelsen af uforholdsmæssigt høj koncentration og magtubalance skal indgå som centrale mål i en retfærdig omstilling. Dette kan modvirkes ved, at europæiske og nationale myndigheder styrker den måde, hvorpå medlemsstaterne gennemfører direktivet om urimelig handelspraksis, ved at favorisere udbredelsen af bedste lovgivningspraksis blandt medlemsstaterne ([25]), forebygge overlegne forhandlingspositioner via konkurrenceretlig praksis ([26]) og tilpasse EU's og de nationale regler for offentlige udbud. Offentlige indkøb bør anvendes som et politisk redskab til at forfølge flere miljømæssige, sundhedsmæssige og socioøkonomiske mål ([27]), der er forenelige med principperne om en retfærdig omstilling og skabelsen af bæredygtige fødevaresystemer. I den sammenhæng ville fordelingsmæssig retfærdighed kræve, at der rettes en særlig opmærksomhed mod anvendelsen af offentlige udbud for at lette adgangen for mindre producenter og producenter, der anvender de højeste standarder for miljø-, arbejds- og dyrevelfærdspraksis.

3.10. Fordelingsmæssig retfærdighed kræver, at de offentlige forvaltninger bliver aktive deltagere i de lokale fødevaresystemer for at sikre, at offentlige kantiner leverer sunde, nærende, kulturelt tilpassede måltider uden affald, og at disse tjenester, navnlig når det drejer sig om offentlige skolekantiner, bliver alment tilgængelige og ordentligt finansierede. EØSU opfordrer EU til at fremskynde vedtagelsen af mere ambitiøse og obligatoriske standarder for bæredygtige og retfærdige indkøb af fødevarer som drøftet i forbindelse med udarbejdelsen af rammeloven om bæredygtige fødevaresystemer. Udvalget fremhæver også, at offentlige skolekantiner opererer i krydsfeltet mellem retten til uddannelse, retten til mad og den retfærdige omstilling til bæredygtige fødevaresystemer ([28]). Derfor bør de prioriteres af alle medlemsstater og støttes af EU med en intensivering og udvidelse af den eksisterende ordning for frugt, grøntsager og mælk, som i sig selv bør være i tråd med principperne om retfærdighed.

3.11. EØSU bemærker, at enhver debat om en retfærdig fødevareomstilling skal anerkende den komplekse indbyrdes afhængighed mellem menneskers og dyrs velfærd i fødevaresystemet, vedtage en One Health-model ([29]) og som udgangspunkt inddrage en omfattende hensyntagen til dyrevelfærd. Udvalget opfordrer derfor til, at de nuværende reguleringsmæssige rammer styrkes for at forbedre dyrevelfærdsstandarderne, opretholde etiske principper og drage dem, som ikke overholder disse, til ansvar. Desuden er det afgørende at tage hensyn til perspektiverne og erfaringerne blandt landbrugerne, der spiller en afgørende rolle med hensyn til at opretholde dyrevelfærden i felten ([30]).

3.12. Fordelingsmæssig retfærdighed bør også være retningsgivende for indførelse og fremme af teknologisk innovation på alle niveauer i vores fødevaresystemer. EØSU opfordrer EU-institutionerne og medlemsstaterne til at vurdere indførelsen af innovation i henhold til princippet om retfærdig omstilling og forsigtighedsprincippet for at sikre, at de ikke forværrer eksisterende uligheder, øger koncentrationen og den ulige fordeling af værdi og muligheder, og at de ikke lader nogen i stikken.

([24]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »fødevarepriskrisen: Indvirkningen af spekulation og konkrete forslag til handling som følge af krigen i Ukraine« (EUT C 100 af 16.3 2023, s. 51).

([25]) Rapport fra Kommissionen, »Gennemførelse af forbuddet mod urimelig handelspraksis for at styrke landbrugernes og aktørernes position i landbrugs- og fødevarekæden – aktuel status« (SWD(2004) 106 final).

([26]) Lianos I. og Lombardi C., »Superior Bargain Power and the Global Food Value Chain: The Wuthering Heights of Holistic Competition Law?«, CLES Research Paper Series, ISBN 978-1-910801-08-6.

([27]) M. Stein, M. Mariani, R. Caranta and Y. Polychronakis, Sustainable Food Procurement, Routledge, 2024.

([28]) T. Ferrando, From Marginalization to integration: universal, free and sustainable meals in Italian school canteens as an expression of the right to education and the right to food.

([29]) FAO (2020), »One Health«.

([30]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse — Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets forordning om beskyttelse af dyr under transport og dermed forbundne aktiviteter, om ændring af Rådets forordning (EF) nr. 1255/97 og om ophævelse af Rådets forordning (EF) nr. 1/2005 (COM(2023) 770 final – 2023/0448 (COD)) (EUT C, C/2024/4670 af 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4670/oj).

4. **Anerkendelse og deltagelsesbaseret retfærdighed**

4.1. EØSU anerkender, at EU's fødevaresystemer er komplekse, og understreger behovet for inklusive og retfærdige beslutningsprocesser, som inddrager alle interessenter – landbrugere, forbrugere, politiske beslutningstagere og organisationer, der repræsenterer fødevaresektoren – i udformningen af fødevaresystemerne. Udvalget erkender, at der ikke kun findes ét fødevaresystem i EU, selv om det industrielle fødevaresystem er stadig mere tilstedeværende. EU er dog stadig kendetegnet ved forskellige måder at organisere landbrugsfødevaresystemerne på, og EØSU har allerede opfordret til, at EU's fødevaresystemer bliver endnu mere diversificerede i enhver henseende ([31]). Navnlig findes der fødevaresystemer, som er struktureret omkring samarbejde og solidaritet, og som tilstræber socialt og økologisk retfærdige mål, samtidig med at der sikres en rimelig løn til alle, der er involveret i fødevarekæden.

4.2. EØSU understreger, at der er behov for at forbedre anerkendelsen og værdsættelsen af lokale, sunde produkter, skabe den tillid og identitet, der er afgørende for kulturarven, og styrke forholdet mellem producenterne og forbrugerne. I den henseende bør de offentlige myndigheder lægge særlig vægt på og aktivt støtte udtryk for solidarisk økonomi, velfærdssamfundet, landbrugsordninger, der understøttes af lokalsamfundet, både arbejdstager- og forbrugerkooperativer, infrastrukturer i landdistrikter/byer og initiativer til udvikling af landdistrikter, som skaber beskæftigelsesmuligheder og forbedrer levestandarden ([32]). Vedtagelse af politikrammer, der fremmer og opskalerer bæredygtige landbrugsformer såsom agroøkologi og økologisk landbrug, er afgørende for bæredygtige og retfærdige landbrugsfødevaresystemer, for modvirkning af og tilpasning til klimaforandringer ([33]) og for opnåelse af fødevaresikkerhed for alle ([34]).

4.3. EØSU anerkender, at der er forskellige grader af synlighed og magtforhold mellem forskellige grupper, hvilket nødvendiggør proaktive foranstaltninger, der kan slå bro over denne kløft ved at identificere mulige veje fremad, politikker og fremtidige skridt. EØSU opfordrer indtrængende EU-institutionerne og medlemsstaterne til at styrke de stemmer, der ofte overhøres, og overveje aspekter, der går på tværs af generationerne, samt fremtidige generationers rettigheder. Personer, der spiller en vigtig rolle, omfatter unge, kvinder i fødevaresystemerne, sæson- og migrantarbejdere, platformsarbejdere og arbejdstagere i usikre ansættelsesforhold, kvindelige landbrugere og personer i ulønnet omsorgsarbejde samt reproduktiv arbejdskraft. Desuden er ældre, migranter, økonomiske marginaliserede personer og unge særligt sårbare over for fødevarefattigdom og -usikkerhed, navnlig under økonomiske kriser. En samlet strategi for en sund fremtid og socialt og miljømæssigt retfærdige fødevaresystemer skal anerkende disse særlige forhold. Denne strategi bør omfatte passende uddannelsesprogrammer og universelle, gratis, sunde, socialt retfærdige og bæredygtige skolekantineordninger.

4.4. Det er afgørende med et paradigmeskift i, hvordan viden produceres, udtænkes og videreformidles, for at fremskynde den retfærdige omstilling i landbrugsfødevaresystemerne. Dette skift bør prioritere oprettelsen af åbne og tilgængelige videnetværk, der støtter bæredygtig praksis og innovation på tværs af fødevaresystemerne, navnlig til gavn for små og mellemstore landbrugere. Der er brug for at genoverveje den nuværende ramme for intellektuelle ejendomsrettigheder, navnlig for så vidt angår frø og planter, og der hvor innovationen finansieres af offentlige midler.

4.5. EØSU anerkender de talrige opfordringer til at indføre og normalisere nye former for bioteknologi, genetisk modificerede organismer og nye genomteknikker. Der bør imidlertid tages højde for principperne om anerkendelse, inddragelse og fordelingsmæssig retfærdighed, og man bør glæde sig over, at der er mange forskellige andre løsninger, som små landbrugere og lokalsamfund foreslår med henblik på bæredygtig fødevareproduktion, og som der kan ses bort fra, hvis disse teknologiske løsninger viser sig at være en mirakelløsning for EU's landbrugsfødevaresystemers fremtid.

4.6. Med hensyn til deltagelsesbaseret retfærdighed har EØSU længe været fortaler for at indføre en tilgang, der omfatter hele samfundet og flere deltagelsesværktøjer, for at sikre, at civilsamfundet i højere grad kan inddrages i beslutningsprocessen om bæredygtighed. En sådan fælles tilgang kan virkeliggøres gennem et europæisk fødevarepolitisk råd, som EØSU på det kraftigste har efterlyst ([35]), og ved at fremme oprettelsen af lokale, regionale og nationale fødevarepolitiske råd, der repræsenterer de mange forskellige holdninger og især giver en platform til dem, der bliver hørt mindst.

([31]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »fødevaresikkerhed og bæredygtige fødevaresystemer« (EUT C 194 af 12.5 2022, s. 72).

([32]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »en holistisk strategi for bæredygtig udvikling af byområder og landdistrikter« (EUT C 105 af 4.3.2022, s. 49) og Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om energiomstillingen og den digitale omstilling i landdistrikter (EUT C 486 af 21.12.2022, s. 59).

([33]) IPCC, »Food Security«, »Special Report on Climate Change and Land«, 2023.

([34]) Ekspertpanelet på højt plan om fødevaresikkerhed og ernæring (HLPE). Building a Global Narrative Towards 2030, FAO, Rom, 2020.

([35]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »fødevaresikkerhed og bæredygtige fødevaresystemer« (EUT C 194 af 12.5 2022, s. 72).

4.7. Deltagelsesbaseret retfærdighed skal gå hånd i hånd med indførelsen af lovgivnings-, politik- og overvågningsfora, der strækker sig over de forskellige områder, som vedrører EU's fødevaresystemer. Et observatorium for retfærdig omstilling af EU's fødevaresystemer ([36]), der er udformet efter det eksisterende observatorium for landdistrikterne ([37]), og et nyt GD for Fødevarer med tværgående kompetencer vil udgøre vigtige fremskridt i denne retning.

4.8. EØSU noterer sig Kommissionens forsøg på at indlede en dialog om landbruget, men mener, at et sådant forum bør anvendes til at drøfte mere end blot landbrug og til at udstikke en reel og effektiv ramme for dialog, der sikrer en afbalanceret informations- og høringsproces, som tager hensyn til virkeligheden for sårbare aktører hele vejen gennem landbrugsfødevarekæderne. EØSU understreger desuden behovet for at konsolidere den sociale dialog og de kollektive overenskomstforhandlinger, navnlig ved at styrke fagforeningernes rolle, så de kan bidrage til at sikre både repræsentation og anstændige arbejdsvilkår for alle arbejdstagere i landbrugsfødevaresystemerne.

4.9. Deltagelsesbaseret retfærdighed vil kræve tilgængelighed af oplysninger, gennemsigtighed og uddannelse, navnlig for borgere og forbrugere, ansvarlighed blandt offentlige og private aktører og opbygning af kapacitet på alle niveauer i fødevaresystemerne og for alle aktører heri. I den forbindelse fremhæver EØSU betydningen af at investere i udvikling af færdigheder, herunder opkvalificerings- og omskolingsinitiativer, som afgørende elementer i udviklingen af arbejdsstyrken. Der er behov for en ny narrativ for at øge den sociale accept af omstillingsprocessen og samtidig sikre social forudsigelighed og social beskyttelse af landbrugerne og de ansatte i landbrugsfødevaresektoren. Der bør gøres en betydelig indsats for at sikre, at borgerne har adgang til fødevaremiljøer, hvor der er bevidsthed om bæredygtige og retfærdige fødevarevalg, og hvor disse er til rådighed og tilgængelige, hvilket kræver politikker, der rækker ud over mærkningen på forpakningers forside og bagside, og tilvejebringelse af uddannelsesprogrammer og finansiel kapacitet.

5. **Kosmopolitisk retfærdighed, sammenhæng og menneskerettigheder**

5.1. EU er en af de største importører og eksportører af landbrugsfødevarer. Kosmopolitisk retfærdighed kræver, at EU tilstræber en omstilling, der ikke kun er retfærdig for EU, men for alle lande og partnere, som vil blive berørt af de valg, der træffes på EU-plan og af medlemsstaterne. Dette princip er nedfældet i traktaternes krav om en konsekvent udviklingspolitik, men er ligeledes en følge af EU's tilslutning til internationale menneskerettigheds-, miljø- og klimaaftaler.

5.2. I centrum for den kosmopolitisk retfærdige omstilling står nødvendigheden af at revurdere handels- og investeringsaftaler og sikre, at EU bidrager til en vellykket opbygning af retfærdige, rimelige og bæredygtige fødevaresystemer i hele verden, navnlig på den sydlige halvkugle. En sammenhængende indsats bør anerkende de høje produktionsstandarder og dermed forbundne omkostninger, som bæres af EU's landbrugere, og som bidrager til EU-produktionens konkurrenceevne på det indre marked. Samtidig bør denne indsats også handle om den rolle, som den fælles landbrugspolitik spiller med hensyn til at støtte EU's landbrugere og visse EU-produkters konkurrenceevne i tredjelande ([38]). Der er behov for en omhyggelig anvendelse af direktivet om urimelig handelspraksis for så vidt angår de urimelige praksisser, som aktører i fødevaresektoren uden for EU udsættes for, og for en grundig gennemgang af den fælles landbrugspolitik, som tager højde for globale perspektiver.

5.3. EØSU understreger, at den europæiske handelspolitik aktivt bør afspejle og fremme værdierne i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, dens forpligtelser med hensyn til menneskerettigheder og de internationale forpligtelser vedrørende miljø, klima og biodiversitet, som medlemsstaterne har påtaget sig. Det betyder, at EU's handelspolitik bør fremme opbygningen af fødevaresystemer, der er rimelige, etiske og demokratiske, og som afviger fra den fremherskende frihandelsideologi om lave priser og yderst konkurrencedygtige råvaremarkeder, der udfordres af producenterne både i og uden for EU.

5.4. EØSU bemærker, at EU fører en politik om »åben strategisk autonomi«, der udnytter Unionens enestående position til at fastsætte globale standarder. Ved at sætte barren højt for fødevarekvalitet, -sikkerhed og -bæredygtighed vil EU uden tvivl kunne styrke sit indre marked, men også fremme miljø- og menneskerettighedsværdier i alle sine forsyningskæder. EØSU påpeger imidlertid, at principperne om retfærdighed ligeledes bør ligge til grund for alle handels- og klimapolitiske beslutninger.

([36]) Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om fremme af EU's politiske ramme for retfærdig omstilling: Hvilke foranstaltninger er nødvendige? (EUT C, C/2024/1576 af 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

([37]) Observatoriet for Landdistrikterne.

([38]) https://gret.org/publication/pac-quelle-coherence-avec-le-developpement-des-agricultures-paysannes-du-sud/.

5.5. Udvalget opfordrer Kommissionen til at sikre, at indførelsen af handelsforanstaltninger altid understøttes af en analyse af deres socioøkonomiske konsekvenser for mennesker og regioner uden for EU, og at lokale hensyn, regioner og perspektiver i tilstrækkelig grad inddrages, når der vedtages standarder, grænser, afgifter eller andre former for ensidige handelsforanstaltninger.

5.6. EØSU understreger ligeledes, at en retfærdig omstilling vil kræve, at EU anerkender sin historiske forpligtelse til at fremme integrationen af lande uden for EU i globale fødevarekæder ved hjælp af økonomiske partnerskabsaftaler, frihandelsaftaler, bilaterale investeringsaftaler og de holdninger, der vedtages på multilateralt plan. EU bør også være ansvarlig for at vedtage passende udviklings- og samarbejdspolitikker, der kan rette op på de negative konsekvenser af ensidige foranstaltninger, samtidig med at konsolideringen af regionale, retfærdige og bæredygtige fødevaresystemer verden over lettes.

5.7. EØSU glæder sig over udviklingen af et strategisk integreret og globalt perspektiv for en retfærdig omstilling af EU's landbrugsfødevaresystemer, der tilpasser lokale, regionale, internationale og globale forvaltningsforpligtelser til menneskerettigheder, miljø- og klimamål samt principperne om retfærdighed og bæredygtighed i de globale fødevaresystemer. Det kan bygge på, at man:

— slår til lyd for fødevaresuveænitet og regionale fødevaresystemer og sikrer, at EU's politikker ikke har skadelige virkninger

— fremmer ratificeringen og gennemførelsen af FN's erklæring om rettigheder for landbrugere og andre personer, der arbejder i landdistrikter

— fremmer ratificeringen og gennemførelsen af FAO's frivillige retningslinjer om jordbesiddelser.

6. **Investeringer i en retfærdig omstilling**

6.1. I betragtning af den asymmetriske byrde skal den retfærdige omstilling betragtes som en investeringspolitik og som en omstilling, der støtter grønne investeringer og kræver sammenhæng mellem forskellige finansieringskilder, herunder den fælles landbrugspolitik og ESF. Budgettet for den fælles landbrugspolitik har sine begrænsninger, når det handler om på egen hånd at støtte de ambitiøse delmål, der er fastsat for at nå klimamålene. Det er derfor vigtigt at se ud over midlerne under den fælles landbrugspolitik for at sikre en bæredygtig landbrugsfødevareproduktion.

6.2. EØSU foreslår, at der oprettes en fond for retfærdig omstilling for landbrugsfødevarer, som er rettet mod små aktører, der er aktive i landbrugsfødevaresystemerne, offentlig-private partnerskaber, kompetencer og arbejdsvilkår, og hvor unge, kvinder, menneskerettigheder og bæredygtig praksis står i centrum for kriterierne for støtteberettigelse, og med en tilgang, som omfatter finansiering af hele kæden og ikke kun en del af den. Der skal også være midler til rådighed til at lette konsolideringen og udbredelsen af SMV'er i hele fødevaresystemet og dermed fremme retfærdige, tilgængelige, korte og bæredygtige fødevarekæder.

6.3. Sammen med oprettelsen af en fond bør der indføres skattemæssige incitamenter såsom nedsat moms for at begunstige bæredygtige landbrugsfødevarer i lille skala tillige med andre former for offentlig støtte til sunde og bæredygtige producent-forbrugerordninger såsom kollektivet *Sécurité Sociale de l'Alimentation*. EØSU fremhæver betydningen af den fremtidige fælles landbrugspolitik som udgangspunkt for en retfærdig omstilling.

Bruxelles, den 19. september 2024.

Oliver RÖPKE
Formand
for Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg